

Postmoderni loikkaus modernista

Markku Myllykangas, Raimo Tuomainen

ALKUSANAT

Kehitysmaiden tulevaisuudesta on selvä visio: niiden onastellaan etenevän kohti länsimaista modernia kehitystasoa. Mutta mitä kehittyneiden maiden kulttuurista on kehkeytymässä? Tuota harppausta yritetään kuvata post-alkuisin termein, joskin kuva on sumea.

Modernia maailmaa on hallinnut tiedeinstituutio (Gephart ym. 1996). Rationaalisti ihminen on etsinyt omaa paikkaansa yhteiskunnan rattaana, edistänyt osaltaan historian etenemistä, oman maailmankatsomuksensa viitekehityksessä. Modernia aikaa on hallinnut usko, että kaikki ongelmat voidaan ratkaista, rationaalisesti, tiedettä soveltaen, valtiokoneiston jyräämänä (Gephart 1996). Onko tämä ihmisen osa nyt murtumassa?

Sosiaalitieteellisessä kirjoittelussa on keskusteltu viljalti moderniteetista ja sitä seuraavasta postmoderniteetista. Elämme paraillaan modernia aikaa, moderniteetissa, joka on tulosta modernisoitumiskehityksestä eli modernisaatiosta. Olemme liukumassa kohti postmodernia yhteiskuntaa, postmoderniteettia.

Tieteelliset totuudet ovat suhteellistumassa. Uusi tieto omaksutaan 'noin sen voi nähdä'-eikä 'juuri noin se on' -kokemuksena (Koski 1995). Tuollaisen yhteiskunnan avaininstituutioksi sopii epäilemättä taide, joka tarjoaa relatiivisia totuuksia ihmisen henkisen kehityksen rakennusaineeksi.

Postmoderni on yleisesti nähty vapautumiseksi annetuista totuuksista, monikulttuurisuudeksi. Sen on mielletty olevan myös täynnä seikkailuhenkeä, etsimistä, leikkiäkin. Lienemmeköhän, modernit ihmiset, naurettavia postsilmin katsoen.

Moderni-postmoderni-keskustelu on ollut yhteiskunta- ja humanistisissa tieteissä väliin kiihkeääkin. Yllättävää on, että hallinnon tutkimuksessa, etenkin suomalaisessa, on ikään kuin jättyädytty sivuun keskustelusta, vaikka visioitavissa oleva muutos on erityinen haaste myös hallinnolle. Vai ollaanko Alvessonin (1995) linjoilla, kun hän kehoittaa käyttämään postmoderni-käsitettä niin harvoin kuin mahdollista. Erityisesti asiantuntijuuden käymistila – mitä professionaalisuus ja eksperttiys ovat postmodernissa – voi luoda ongelmia. Kansainvälisessä organisaatio-

tutkimuksessa postmodernia käsittelevää keskustelua on käyty välillä vilkkaasti.

Moderniteetin ja postmoderniteetin käsitteitä on vaikea tyhjentäen määrittellä (Smart 1990, Turner 1990, Alvesson 1995). Yksimielisyyttä niistä tuskin saavutetaan. Ajattelua on suunnannut Bellin (1973) kehitelemä jälkiteollisen yhteiskunnan käsite, joskin hänen vaikutustaan keskusteluun ja käsitteelliseen terävöittämiseen on vähätelty (O'Neill 1988). Postmoderni-käsitteen voi nähdä luokittavan kahta ulottuvuutta – joko aikaa tai ajattelutapaa (Hassard 1993). Näin voidaan puhua postmodernista taiteesta tai tieteestä myös modernin ajan vallitessa.

Tässä kirjoituksessa pyritään hahmottamaan yleiskuva modernisoitumisen ja postmodernisoitumisen tematiikasta. Käsitteitä tarkastellaan nimenomaan yhteiskunnan kulttuurista ja sosiaalista evoluutiota määrittävinä avaintermeinä – ajan epiteetteinä. Koska keskustelukenttä on tunnetun hajanainen, pirstoutunutkin, yleiskuvaus merkitsee toisaalta pelkistystä, myös yksinkertaisuutta. Tarkoitus on kuitenkin virittää siinä määrin jännitteinen kuva muutoksesta, jossa elämme, että se voisi toimia ärsykkeenä hallinnon tutkijoiden keskuudessa.

MODERNI – JÄRKEÄ JA JOHDONMUKAISUUTTA

Modernisoitumisen ja postmodernisoitumisen periodisointi on tulkinnanvaraista ja vaivalloista (Smart 1990, Turner 1990). Laine (1991) näkee modernisoitumisen lähteneen käyntiin jo 1500- ja 1600-luvuilla, kun ajattelun pysähtyneisyys alkoi murtua. Myös Turnerin (1990) mukaan kehitys käynnistyi 1500-luvulla, ja se oli sidoksissa teollisen kapitalistisen yhteiskunnan kehittymiseen sekä traditionaalisen ja sosiaalisesti stabiilin kulttuurin rikkoon. Varsinaisen moderniteetin alkuna on pidetty useita eri historian tapahtumia, mutta ehkä yleisimmin se määrittellään valistuksen jälkeiseksi ajaksi (Smart 1990).

1700- ja 1800-lukujen vaihteessa Euroopassa jumala syöstiin valtaistuimeltaan ja järjestä tehtiin filosofian hallitsija. Palvontamme kohdistuu nyt tieteeseen, joka on edennyt jättiaskelin kohti

ulkoista, mutta hukannut siinä ihmisen sisäisen maailman ymmärtämisen. (Brunton 1981)

Moderni ihminen osaa kysyä ja muotoilla vastauksensa aiempaa loogisemmin ja käsitteellisesti. Käsitteet isännöivät ajatteluamme. Ne ovat kuitenkin vain välineitä totuuden etsinnässä, yhtenä monista. Ajattelumme, elämänstrategiamme ja elämää tukevat instituutiot ovat kulttuurievoluutiossa muuttuneet ja muuttuvat vastakin. (Tikkala ym. 1995)

Laine (1991) on tarkastellut kulttuurihistorian etenemistä, nimenomaan modernismin käsitteen avulla. Hän toteaa Hegelin olleen vakuuttunut siitä, että historian tarkoitus on löydettävissä ja löydetty: valistuksen ihanteet, vahvojen kansallisvaltioiden synty, luonnontieteen rationaalinen hyväksikäyttö sekä vapaa, lainalainen yritteliäisyys olivat siinä mielessä täyttymissä merkeissä ja kulttuurisesta kliimaksista, ettei historia enää voisi antaa parempaa. Modernismi oli historian ja kulttuurievoluution pääteipiste.

Smart (1990) on nostanut Hegelin filosofisen moderniteetti-käsitteen luojaksi. Yleiskäytössä olevia moderniteetin käsitteitä on hänen mukaansa nykyisin oikeastaan kaksi, toinen esteettis-kulttuurinen ja toinen sosio-poliittinen. Näiden kahden moderniteetin voidaan nähdä jopa olevan konfliktissa keskenään.

Modernin yhteiskunnan tunnuksina pidetään tuotannon kehittymistä kohti tasokkaita innovaatioita luovaa teollisuutta, demokraattisen ja tehokkaan poliittisen päätöksenteon muodostumista, sosiaalisen tasa-arvon lisääntymistä, tiedeinstituution statuksen vakiintumista ja tieteellisen objektiivisuuden juurtumista tiedeyhteisön ulkopuolelle (Alestalo 1991). Seligman (1990) on nähnyt moderniteetin tunnusmerkeiksi järjen, tasa-arvon ja sosiaalisen järjestyksen. Turnerin (1990) mukaan taas modernia hallitsevat askeettisuus, sekularisaatio, rationaalisuus, talouden byrokraattisuus, poliittiset ja sotilaalliset hankkeet sekä kasvava rahalla arvottaminen.

Giddens (1991) on arvioinut, että moderni on luonut sosiaaliseen elämään erityisen dynamiikan, joka perustuu kolmeen perinteisestä maailmasta puuttuneeseen tekijään. Kypsässä modernissa elämää hallitsevat yhä vahvemmin aikaulottuvuus, symboliset merkit (esimerkiksi muovi) ja kriittinen harkinta.

Turner (1990) pitää Weberiä arvossa modernisaatioteoreetikkona, hän kun identifioi modernisoitumisprosessin ymmärtämisessä sen avainkäsitteen, rationaliteetin. Myös Lashin (1987) mukaan Weberin tulkinta modernisaatiosta kulttuurisena erikoistumisena ja sosiaalisena auto-

nomisoitumisena on käyttökelpoinen. Turner (1990) löytää rationaliteetin käsitteestä epämääräisenä pitämänsä jännitteen: rationaalisessa moderniteetissä syntyy loputon polyteististen arvojen konflikti, seurauksena tarkoituksettomuutta. White (1988) on puhunut modernin ajan ongelmana kollektiivisen identiteetin epävarmuudesta ja merkityksen menettämisestä sekä yksilötasolla vieraantumista. Myös Giddens (1991) on tuonut esiin juuri tarkoituksettomuuden ongelman moderniteetin psyykkisenä perusproblemana. Rationalisaatio luo siis maailmaan järjestyttä ja luottamusta, muttei anna tarkoitusta.

Moderni aika on asenteen aikakautta (Fleming 1967). Asenne on yksilön kuva itsestään, tunne ja tietoaisten kokonaisuus, joka turvaa pysyvän identiteetin ja suuntautumisen muuttuvassa maailmassa. Näin asenteen avulla vuorovaikutus ympäristön kanssa saa sisällön. Toimiva asenne saattaa ehkäistä tarkoituksettomuuden kokemusta.

Perheen modernisaatiossa on kyse naisen aseman vapautumisesta sekä naisen yksilöllistymisestä ja tasa-arvoistumisesta (Suonoja 1993). Länsimainen ihminen tavoittelee perheen aineellista hyvinvointia ja korostaa yksityisyyttä eristäytymällä muista, puhutaan siili-identiteetistä: ulkopuoliset torjutaan.

Habermasin (1987a) mukaan sosiologisesta modernisaatio-keskustelusta saadaan syyttää nimenomaan Weberiä; Weberin modernisaation määrittely rationaliteetin avulla on hänen mukaansa epäselvä. Hietaniemi (1989) tähdentää Weberin rationaalisuuden moniulotteisuutta ja tulkitsee, että Weberin kielenkäytössä rationaalisuus on lähellä johdonmukaisuutta, jota voivat ilmaista yksilöt, laitokset, instituutiot ja koneistot. Turnerin (1990) mukaan Weberillä olivat lisäksi keskeisinä moderniteetin elementteinä sosiaalisten ja kulttuuristen instituutioiden toiminta-alueen autonomisuus sekä erikoistumisen idea.

Myös Habermas on pitänyt modernisaatiota rationaalisuuden kasvuna. Modernisaatiossa otetaan pyhälle kuulunut kielellisesti haltuun, jolloin sen rationaali arviointi tulee mahdolliseksi. Kulttuurien kehitys on hänelle sekä systeemien että elomaailman (lifeworld) rationaalistumista. Systeemit ja elomaailma eriytyvät toisistaan. Elomaailma jakautuu kolmiksi: kulttuurin, yhteiskunnan ja persoonallisuuden alueisiin. Elomaailmasta irtaantuu yhä useampia systeemejä, joiden mekaniikat loittonevat elomaailman sosiaalista integraatiota luovista rakenteista. Esimerkiksi tiede, moraalit ja taide ovat eriytyneet elomaailmasta; niiden ympärille ovat muodostuneet asiantuntija-

kulttuurit. (Habermas 1987b)

Habermasin (1987b) jakoa systeemeihin ja elomaailmaan voi pitää abstraktina, vaikeaselkoisenaakin. Muun muassa Gronow (1984) on ilmaissut tyytymättömyytensä käsitteiden epämääräisyyteen. Habermasin ajatukset ovat kuitenkin virittäneet modernin yhteiskunnan tarkastelussa jatkokehittelyä (esimerkiksi White 1988).

MODERNIN HEIKKOUDET – ANTITEESIN TARVIS?

Eksperttiys modernissa yhteiskunnassa on korostetusti spesialisoitunutta. Modernin ajan ekspertti orientoituu jatkuvasti tehokkuuskysymyksiin tai alansa sisäiseen paranteluun. Isojen kokonaisuuksien laaja hahmottelu ei kuulu kuvaan. Tämä on voinut johtaa sokeuteen kehityksen seurannaisvaikutuksille. Seurauksena on saattanut olla vaikeitaakin »parannuksista» johtuneita ongelmia. (Giddens 1991)

Bellin (1976) mukaan 1930-luvun jälkeen moderniteetin taiteessa on tapahtunut innovatiivisuuden taantumista; hänen mukaansa modernismi on ammennettu tyhjiin. Samansuuntaisesti voidaan tulkita Myllykankaan ym. (1991) ajattelua.

Modernismi oli alkuaan vapautusliikettä. Ihminen lähti etsimään itseään, mittauttamaan valtansa rajoja, korvaamaan jumalan omalla kuvallaan, omalla totuudellaan. Vapautumiskehityksen mukana ihminen on irrallistunut, etäännytynyt uskonnosta ja perinteistä – samalla vieraantunut yhteydestä toisiin ihmisiin, luontoon ja omaan työhomnsä. (Laine 1991)

Suonoja (1993) on väittänyt, että moderniteetin keskeisin periaate, vapaus, ei ole ollutkaan aitoa, koska ihmisten on kuitenkin pitänyt elää tietyllä tavalla, rationaalisti, kulutusyhteiskunnan ihantein. Hänen mukaansa ihminen on luonnoltaan paljon muutakin kuin rationaalinen olento; elämän voima lähtee ihmisen arvoista.

Moderniteetin lupaukset – vapautuminen köyhyydestä, tietämättömyydestä, ennakkoluuloisuudesta ja ilottomuudesta – eivät enää ole varteentotettavia. Postmoderni voidaan näin nähdä vapautumiseksi vääristä uskomuksista. (Smart 1990)

POSTMODERNI – SUBJEKTIIVISUUDEN NOUSU

Vaikka postmodernismi käsitteenä onkin jo vanha, varsinainen debatointi siitä, mitä se on ja

onko se käsitteenäkään ylipäänsä mielekäs, on sosiaalitieteisiin 80-luvulla tullut ilmiö (Turner 1990). Yksi lähtökohta on ollut pyrkimys määrittää postmoderni osaksi modernia (Smart 1990). Postmoderni on tulkittu myös fin-de-siècle-kriisiksi (Turner 1990). Alvesson (1995) on perin kriittinen määrittely-yrityksiä kohtaan – hänen mukaansa postmodernia tuskin voidaankaan määrittää.

Jos analysoidaan postmodernia kulttuurisena lähestymistapana, ontologiana, epistemologiana, mitä keskeisimmäksi määrittäytyä ajatus, että ihmisen pitää ylittää käsitteellinen ajattelu (Alvesson 1995). Käsitteet hallitsevat, kahlitsevatkin ajatuksen virtaa. Tulisikin tunnustaa, että yhteiskunnassa on jatkuvasti käynnissä kielipelejä, muun muassa objektiiviseksi toiminnaksi mytologisoitu tieteily on nähtävissä retorisenä totuuksien markkinointina. Käsitteet, lait ja teoriat eivät kuvaa todellisuutta vaan ihmismielen pinttymiä.

Turnerin (1990) mukaan postmodernin hahmottaminen vaatii ensin modernin sisällön määrittämistä, jossa hän suosittelee tukeuduttavan juuri Weberin ideaan rationalisaatiosta. Näin yksi tulkinta olisi, että postmodernissa yhteiskunta varisuttaa itsestään rationaliteetin aineksia, etäännyttää järjen ja järjestyksen ihanteista.

Postmodernismia voidaan pitää joko antimodernisminä tai ylimodernisminä, eli sen saatetaan nähdä kehittyvän joko pois päin modernista tai sen päälle (Turner 1990). Jos postmodernin voidaan nähdä olevan muutakin kuin vain pakoa modernista, on postmodernista etsittävässä evolutionistisesti edistyksellisiä piirteitä. Turner (1990) tulkitsee postmodernin post- tai hyperliberalismiksi, koska postmodernilla on radikaali sisältö.

Laine (1991) pohtii modernismin ja postmodernismin välistä suhdetta ja aprikoi, missä mielessä historia Hegelin tavoin voitaisiin nähdä päättyneeksi, kulttuurihistoriallisen kehityksen tarkoitus toteutuneeksi. Täten yksi tulkinta »historian lopusta» olisi, että se on, kuten filosofiassa sanotaan, absoluuttisen tiedon tavoittamista. Postmodernissa ihminen omistautuisi onnen ja ilon tavoittelulle – leikki, taide ja rakkaus kukoistaisivat.

Toisin kuin Turner (1990), monet assosioivat postmodernin uskonnonservatismiin. Osalla teoreetikkoja on taipumus tulkita postmoderni likipitään taantumukseksi, ehkä rappeumailmiöksi. Postmodernin ja yhteiskunnallisen edistyksellisyyden suhteesta onkin käyty sosiaalitieteissä vilkasta keskustelua (Turner 1990). Smart (1990) vihjaa, että kriittisyys postmoderniin edistykseen selittyisi geopolitiittisestikin; mahdollinen postmo-

dernissa nähtävä uhka voi liittyä idän nousuun. Länsimaathan ovat nimenomaan olleet modernissa globaalisti vahvoissa asemissa.

Collins (1992) on esittänyt, että modernisoitumisvaiheessa yhteiskunnassa korostui dikotomia konservatiivisten ja edistyskellisten voimien välillä. Postmodernismi merkitsee vaikeutta tämän ulottuvuuden hahmottamisessa.

Moderneissa yhteiskunnissa korostuvat tiedotusvalta ja asiantuntijavalta (Karjalainen ym. 1991). Freidsonin (1970) mukaan asiantuntijavallan kasvu on modernin yhteiskunnan keskeisimpiä ongelmia. Profiitit ylläpitävät hänen mukaansa virallista järjestystä. Kellnerin (1983) mukaan postmodernismi liittyy ajatusmassayhteiskunnasta; kuluttaja muovaa hallitsevaa makua ja muotia. Näin se olisi etäännyttänyt korkeakulttuurista ja avant-gardesta, populistisessa muodossaan postmodernismi voi järkyttää eksperttejä – oikean maun ja mielipiteen muodostajat menettävät asemaansa (Turner 1990).

Postmodernissa asiantuntijoiden asema voi kyseenalaistua yleisemminkin, tai intellektuellit imaistaan osaksi populaarikulttuuria (Ross 1989). Tieteen osalta Turner (1990) tulkitsee, että postmodernismi voimistaa näkemystä, että eri tieteenalat ja spesialiteetit ovat lähinnä »todellisuuden jakostrategioita», eri ryhmien taistelua oman totuutensa todistamiseksi – käytännössä valtakamppailua.

Postmoderni sisältää Turnerin (1990) käsityksen mukaan perusteet uudenlaisille poliittisille strategioille, joiden pohjana on pluralismi, kulttuurien ja arvojen kirjo. Myös Suonoja (1993) esittää, että postmodernissa ihmiselle tarjoutuu mahdollisuus monimuotoiseen elämäntapaan.

Paavonheimo (1994) on arvioinut kriittisesti käymässä olevaa yhteiskunnallis-kulttuurista murrosta. Hän toteaa, että kodista on tullut kovin heikko yhteiskunnallinen yksikkö: lapsi ikäänkuin viedään vanhempien käsistä, kun vanhempien pitäisi viettää aikaa ja tehdä asioita hänen kanssaan. Kodin arvomaailman tilalle on rakentumassa valtava elämäntapojen kirjo, josta tulee valita omia vaikeasti ennakoitavia teitä. Mainonta, mediavyöry ja kulutus, joita suurelta osin voidaan pitää eräänlaisena kulttuurisena virhetoimintona, muovaavat ihmisen tajuntaa, ehkä kovinkin kyseenalaiseen suuntaan.

Kuvaa postmodernisaatiosta voidaan perustellusti katsoa sekä kriittisesti että suurin odotuksin. Modernia hallitseva ratio voi saada haastajia, mutta mistä? Onko jungilaisittain ajatellen järjen ylivalta tunteeseen, aistimiseen ja intuitioon nähden murtumassa (ks. Hergenhahn 1980)?

Näin myös modernin instituutiot, auktoriteetit ja johtavat yhteiskunnat saivat uusia haastajia.

SKIENTISTINEN TRANSITIO

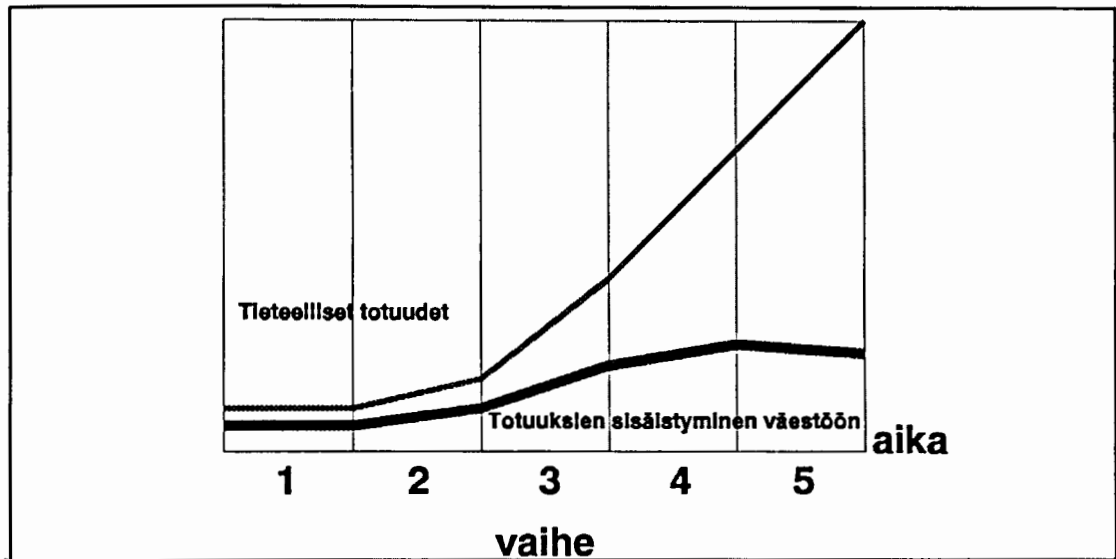
Kieli on väline, joka mahdollistaa maailman hahmottamisen kohteena. Kielen avulla ihminen voi erottaa itsensä ikään kuin maailman ulkopuolelle, maailmaan kuulumattomaksi tarkkailijaksi. Systemaattisimmin tätä maailman tarkkailun taitoa on kehitetty länsimaaisessa tieteessä, joka pyrkii kitkemään maailman hahmotuksesta viimeisenkin subjektiivisen piirteen. Schrödingerin (1967) mukaan tieteen perusolettamus on »hypoteesi reaali maailmasta»: ulkopuolinen maailma on luonteeltaan objektiivinen, reaalin ja maailmaa tarkkailevan tutkijan tietoisuus taas reaali maailmaan kuulumatonta.

Tikkala on tulkinnut lähi-idän uskontojen kehityksen perustavanlaatuisesti tieteen kasvulle sopivan ihmisen rakentumisessa. Lähi-idän uskonnot hahmottivat jumalansa transsendentisti. Syntyi niin sanottu myyttinen dissosiaatio: ihmisen ja luonnon nähdään olevan olemukseltaan erossa jumalasta – luonnossa ei ole sinänsä mitään pyhää. Kehittyi ihmistyyppi, joka samautui tietoiseen, yhteiskunnalliseen minuuteensa ja pystyi täten luonnon ykseydestä erottuaan luomaan objektiivisen kuvan ympäristöstään. Myyttistä dissosiaatiota voidaan pitää evoluutioprosessin askelmana, jonka tuloksena on – toki myös kreikkalaisen rationalismin – tieteelliseen ajatteluun pohjautuva länsimainen kulttuuri. (Tikkala 1993a)

Yhteiskunnan kehityksessä on hahmotettavissa selvästi eri vaiheita tieteen asemassa ja väestön suhtautumisessa siihen. Tiivistetysti ne ovat kuvattavissa Tuomaisen ja Myllykankaan (1991) esittämällä skientistisellä transitiomallilla (kuvio 1), jolla on yhtäläisyyksiä väestötieteelliseen demografiseen transitiomalliin.

Mallissa seurataan muutosta kahdessa tieteen liittyvässä yhteiskunnallisessa tekijässä, tieteellisten totuuksien syntymisen volyymissa ja niiden totuuksien sisäistymisessä väestöön.

Ensimmäisessä, esitieteellisessä vaiheessa tiede kukoisti ajoittain ja paikoin, kuten antiikin Ateenassa, mutta yleisesti ottaen sekä tieteen totuustuotanto että myös väestön totuuksien omaksuminen olivat minimaalisella tasolla. Toisessa, tieteellis-teknisen kumouksen vaiheessa, tieteellinen totuustuotanto kasvoi lineaarisesti, myös väestön tieteellisten totuuksien omaksuminen lisääntyi, joskin vielä vähäisesti. Toisen vaiheen

Kuvio 1. Skientistinen transitiomalli. (Lähde: Tuomainen ja Myllykangas 1991)

voi nähdä alkaneen Keski-Euroopassa uuden ajan alussa; moderni tiede sai perustansa myöhäisrenessanssissa. Kolmannessa vaiheessa, ekspansiivisen tieteenharjoittamisen yhteiskunnassa, tieteellinen intensiteetti kiihtyi eksponentiaalisesti, samoin väestön omaksuminen, joskin merkittävästi hitaammin. Tämä vaihe saavutettiin Keski-Euroopassa 1800-luvulla. Neljännessä vaiheessa, Tieteen Aikakautena, jota nyt länsimaisessa elämme, tieteen kasvu jatkuu eksponentiaalisena. Väestön tieteellisten tosiasioiden omaksuminen voi kasvaa enää lineaarisesti. Yhtenä Tieteen Aikakauden tunnusmerkkinä on ydinvoiman kesyttäminen. (Tuomainen ja Myllykangas 1991)

Nähtäväksi jää, onko edessä viides jakso, jossa tieteen kehitystä on jo vaivalloista kuvata graafisesti kuvion asteikolla. Väestön suhde tieteseen ei ole enää yhtä vastaanottavaista, sen käyrä itse asiassa laskee. (Tuomainen ja Myllykangas 1991)

Nykyinen, käytäntöön orientoitunut tiede on yhteiskunnallista kehitystä saneleva vallankäyttäjät. Se on integroitunut niin tiukasti yhteiskunnan näkymättömään ohjaukseen, että sitä voidaan kuvata hallinnon instituutioksi, eräänlaiseksi totuushallinnoksi. (Tuomainen ja Myllykangas 1991)

Tiede on alusta pitäen ollut itsensä kumoamista: tiede mitätöi tiedettä (Beck 1990). Tieteellisten totuuksien ajallinen kesto on tieteellisten ponnistusten kiiheyden käänneinen funktio. Niinpä

1900-luvun tieteellisillä totuuksilla on paljon lyhyempi elinikä kuin viime vuosisadan totuuksilla, kun tieteellinen toiminta on nyt niin vilkasta (ks. Pirsig 1988). Tieteessä kaikki on aina avointa uusille testauksille ja tulkinnoille, korjauksille ja hylkäämiselle. Tästä johtuu, että tiedemiehet, ja erityisesti yhteiskuntatieteilijät, ovat usein »myytien tuhoajia». Joskus nämä myytit, joita tiedemiehet tuhoavat, ovat tosin heidän omia aikaansaannoksiaan (Robertson 1987). Vaikka tiede ei kaivaisikaan totuutta esiin, se on verraton kyseenalaistaja (Nissinen ym. 1994).

Merkittävät innovaatiot ovat syntyneet yleensä tieteellis-teknisten asiantuntijain piirissä ja sieltä levinneet valvutuneiden maallikoiden kautta osaksi kansan tietoisuutta yleisen innovaatioidiffuusiomallin mukaisesti (ks. Hägerstrand 1967). Näin on käymässä myös tieteen objektiivisuuteen kohdistuvan kriittisyyden kanssa (Tuomainen ja Myllykangas 1991). Postmodernin intellektuelleille on mitä tunnusomaisinta länsimaisen rationaalisuuden kritiikki (Collins 1992).

Tieteellinen lähestymistapa vaatii olemisen muotoa, joka tekee selvän eron havaitsijan ja kohteen välillä. On tieteilijöitä, jotka torjuvat patologisena kaiken, mikä näyttää uhkaavan tätä »täysi-ikäistä» maailman kokemista (Tikkala 1993b). Myös Kuitunen (1988) haluaa tunnusnettavan tieteen subjektiviisuuden ja siirtävän tiedekäsitykseen, jonka mukaan tutkijoiden arvot ovat keskeinen osa tutkimusprosessia. Yhä

useammalle valkenee, että puhtaasti tieteellisen maailmankuvan ylläpitäminen on silkkä ideaali (Myllykangas ja Tuomainen 1991, Tikkala 1993b, Nissinen ym. 1994).

UUTEEN ORGANISAATIOON?

Gephart (1996) on yllyttänyt tutkiskelemaan postmodernin sosiaalisia kytkentöjä. Organisaatioteoreetikot saavat erinomaisia haasteita, kun luvassa on aivan uusia liike-elämän ja eri yhteisöjen organisoitumismuotoja.

Modernissa on ollut vankka hallittavuuden myytti, joka on rapistumassa (Gephart 1996). Maailma ja yhteiskunta on perhosefekteineen tunnustettava yhä kaoottisemmiksi – kaikkialla on kaikkeen vaikuttavia systeemejä, joiden kontrollointi on epätoivoista. Todellisuus ei ole laboratorio; ei myöskään ihmisten yhteisö ole hallittava objekti. Gephart (1996) visioikin, että postmodernissa hallinto kertakaikkiaan surkastuu.

Alvaradon (1996) mukaan moderneille organisaatioille leimallista ovat aineellisuus, rationaalisuus, erikoistuminen, lineaarinen ajattelu, tehokkuus, kontrollointi ja tukeutuminen rahaan. Postmodernin organisaatioita arvioitaessa voi lähtökohtana olla, että nämä tunnusmerkit ovat väistymässä.

Etenkin massiivinen työmarkkinoilta syrjäytyminen länsimaissa on virittänyt monenlaisia uusia toimintamuotoja. Nykyisin jo moni nuoren sukupolven edustaja on omaksunut uudenlaisen työnäyn elämälleen, kun jatkuvan palkkatyön mahdollisuus on kadonnut. On erilaisia maailmaa parantavia liikkeitä, joissa korkeana arvona vaalitaan epäsovinnaisuutta ja omatoimisuutta. Työtä tehdään elämänsäällä, ei rahan vuoksi. Toimintaiskuin saatetaan ajoittain olla konfliktissa ympärillä vallitsevien normien ja lakien kanssa.

ENTÄS SITTEEN?

Postmodernissa arvot ovat uusjaossa, alinoma. Ihmisyhteisö on nimenomaan subjektien verkko, jossa yksilöllistä kokemista halutaan kehittää kiistään annetut totuudet ja käsitteellisen ajattelun diktatorismi. Postmodernissa postmoderni lähestymistapa on siis voimissaan. Länsimainen minäkäsitys voidaan tunnistaa myyttiksi (Alvesson 1995), joka kuuluu kyseenalaistaa.

Yhteiskunnan avaininstituutiotkin tulevat kärsimään yleisestä legitimaatiokriisistä. Jo tässä ajassa on tunnistettavissa yleinen epäluulo oikeus-

laitoksen monia ratkaisuja kohtaan. Asiantuntija-professiot pääsevät osallisiksi kritiikistä, status on lunastettava tavan takaa. Yhteiskunnassa on palava halu kontrollin ja byrokratian hillitsemiseksi, hallinnon surkastuttamiseksi.

Yhteiskunta joutuu kohtaamaan myös anarkistisen ajattelun ja toiminnan haasteen. Lain taakse ei voi linnoittautua – kansalaistottelemattomuus on arkipäiväistymässä. Maailmanparantamisen sankareita, marttyyreitakin, ilmaantuu katkomaan tasapainoista ennustettavaa yhteiskuntakehitystä.

Osa meistä on varmasti valmis ottamaan vastaan kirjavan postmodernin maailman. Mutta ovatko hetikään kaikki? Monikulttuurisuus voi kihottaa myös monenlaista suvaitsevuusdebattia; tietyt rajat ylittävät elämänmuodot halutaan todennäköisesti nujertaa.

Vai voittaako kaoottinen luovuus kuitenkin ihmillisen järjestyksentarpeen, ja annetaan itse kullekin oikeus seikkailupelin pelaamiseen läpi elämän? Siinä tapauksessa ihminen vaeltaisi mihinkään sitoutumattomana päähänpätkähdyksiensä mukaan, tanssisi vailla raskasta päämäärähakuisuuden ja veloitteiden taakkaa.

Ei vaikuta uskottavalta, että ihminen löytäisi onnea pelkästä elämässä harhailusta (Sakki 1995). Todella makeat onnen hetket viriävät yhteistoiminnasta tärkeäksi koetun puolesta, saavutuksista, jotka on kamppailtu, joskus veren maku suussa. Eiköhän postmodernikin arvosta vielä kollektiivisen edistyksellistä ryppyotsaisuutta, vaikka rakkaus ja leikki, toivon mukaan, saisivatkin tunnustetun aseman.

LÄHTEET:

- Alestalo M. Tiedejärjestelmä ja taloudellisen-poliittinen muutos. Tiedepolitiikka – tiede ja sivistys 1991:3-4:35–38.
- Alvarado F. Concerning postmodernity and organizations in the third world: opening a debate and suggestions for a research agenda. *Organization Science* 1996:7:6:667–681.
- Alvesson M. The meaning and meaninglessness of postmodernism: some ironic remarks. *Organization Studies* 1995:10:47–1075.
- Beck U. Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus. Vastapaino, Tampere 1990.
- Bell D. The coming of post-industrial society. Basic Books, New York 1973.
- Bell D. The cultural contradictions of capitalism. Heinemann, London 1976.
- Brunton P. Salainen tie. Karisto, Hämeenlinna 1981.
- Collins R. The rise and fall of modernism in politics and religion. *Acta Sociologica* 1992:3:171–186.
- Fleming D. Attitude: the history of a concept. Teoksessa Baily B, Fleming D, Thernstrom S (toim.). Per-

- spectives in American history: new series, vol. 1. Harvard University, Cambridge, Mass. 1967, s. 287–368.
- Freidson E. Profession of medicine. Harper & Row, Publishers Inc., New York 1970.
- Gephart RP, Jr. Management, social issues, and the postmodern era. Teoksessa Boje DM, Gephart RP, Jr, Thatchenkery TJ (toim.) Postmodern management and organization theory. Sage, London 1996, s. 21–44.
- Gephart RP, Jr, Boje DM, Thatchenkery TJ. Postmodern management and the the coming crises of organizational analysis. Teoksessa Boje DM, Gephart RP, Jr, Thatchenkery TJ (toim.) Postmodern management and organization theory. Sage, London 1996, s. 1–18.
- Giddens A. Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age. Polity Press, Cornwall 1991.
- Gronow J. Yhteiskuntateoria ja emansipaatio. Tutkijaliiton julkaisusarja 26. Helsinki 1984.
- Habermas J. The philosophical discourse of modernity. Polity Press, Cambridge 1987a.
- Habermas J. The theory of communicative action vol. 2: lifeworld and system: a critique of functionalist reason. Beacon Print, Boston 1987b.
- Hassard J. Postmodernism and organizational analysis: an overview. Teoksessa Hassard J, Parker M (toim.) Postmodernism and organizations. Sage, London 1993, s. 1–23.
- Hergenbahr BR. An introduction to theories of personality. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ 1980.
- Hietaniemi T. Johdatus Max Weberin sanastoon ja käsitteistöön. Teoksessa Weber M. Maailmanuskonnot ja moderni länsimäinen rationaalisuus. Vastapaino, Tampere 1989, s. 191–213.
- Hägerstrand T. Innovation diffusion as a spatial process. The University of Chicago Press, Chicago 1967.
- Karjalainen J-M, Lindqvist M, Saares K, Voutilainen P. Terveiden portinvartijat. Preventio ja asiantuntijavalta terveydenhuollon eettisenä ongelmana. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 39/1991. Helsinki 1991.
- Kellner D. Critical theory, commodities and the consumer society. Theory, culture and society 1983:3: 66–84.
- Koski JT. Heikentynyt totuus ja tietoisuuden ongelma. Tiedepoliittikka 1995:4:13–21.
- Kuitunen J, Siirilä S. Alueellinen kehittäminen: aktiivista hyvinvointipoliittikkaa? Tampereen yliopisto. Aluetiede. Tiedonantoja n:o 23. Tampere 1984.
- Laine J. Historian loppu: järjen viekkautta vai modernismin huijausta? Tiedepoliittikka – tiede ja sivistys 1991:3–4:5–20.
- Lash S. Modernity or modernism? Weber and contemporary social theory. Teoksessa Lash S, Whimster S (toim.). Max Weber, rationality and modernity. Allen & Unwin, London 1987, s. 355–377.
- Myllykangas M, Tuomainen R. Tiede – totuus ja elämä? Hallinnon tutkimus 1991:10:83–89.
- Nissinen A, Kauhanen J, Myllykangas M. Kansanterveystiede. WSOY, Porvoo 1994.
- O'Neill J. Religion and postmodernism: Durkheimian bond in Bell and Jameson. Theory, culture and society 1988:2–3:493–508.
- Paavonheimo J. Homo selectus. Kirjastoletti 1994:7–8:214–215.
- Pirsig RM. Zen ja moottoripyörän kunnossapito. WSOY, Juva 1988.
- Robertson I. Sociology. Worth Publishers, Inc., New York 1987.
- Ross A. Intellectuals and popular culture. Routledge, New York 1989.
- Sakki P. Tarvitaanko psykoanalyysia postmodernin ihmisen maailmassa? Helsingin Sanomat. Kuukausiliite 1995:25:53–59.
- Schrödinger E. What is life & Mind and matter. Cambridge University Press, Cambridge 1967.
- Seligman AB. Toward a reinterpretation of modernity in an age of postmodernity. Teoksessa Turner BS (toim.). Theories of modernity and postmodernity. Sage Publications, London 1990, s. 117–135.
- Smart B. Modernity, postmodernity and the present. Teoksessa Turner BS (toim.). Theories of modernity and postmodernity. Sage Publications, London 1990, s. 14–30.
- Suonoja K. Arvot perheen ja yhteisön välisessä suhteessa. Sosiaalinen Aikakauskirja 1993:6:19–23.
- Tikkala H. Jumala on kuollut. Kuinka käy tosiuskovaisen? Kanava 1993a:7:443–446.
- Tikkala H. Olevaisen yöpuoli. Vaimosniemen kummitus ja 50 muuta poltergeistia. Heikki Tikkala, Kuopio 1993b.
- Tikkala H, Tuomainen R, Myllykangas M. Kognitiivinen dissonanssi kulttuurievolution moottorina. Tiedepoliittikka 1995:2:19–28.
- Tuomainen R, Myllykangas M. Jatkuuko elämän tieteeleistyminen? Skientistinen transitiomalli. Kulttuuritutkimus 1991:8:1:21–29.
- Turner BS. Periodization and politics in the postmodern. Teoksessa Turner BS (toim.). Theories of modernity and postmodernity. Sage Publications, London 1990, s. 1–13.
- White SK. The recent work of Jürgen Habermas. Reason, justice and modernity. Cambridge University Press, Cambridge 1988.